

Antoni Ballesta, doble supervivent

El seu nom surt a les llistes dels assassinats al camp d'extermini de Mauthausen. Però Antoni Ballesta (Albatera, 1910) va sobreviure a aquells quatre anys terribles. I explica ara en aquest reportatge el perquè i el com de l'equívoc.

Antoni Ballesta va veure el seu nom escrit en aquella llista. I el fet devia impressionar, perquè allà hi quedaven referits, ordenats alfabèticament, els alacantins assassinats als camps de concentració que el règim de l'Alemanya nazi va dreçar i mantenir durant anys per executar un sinistre pla d'extermini.

La revista *Canelobre* publicava la llista, que la família Ballesta guarda entre papers i records; la mateixa llista terrible que ja havia ordenat Montserrat Roig al seu imprescindible *Els catalans als camps nazis*. Les dades, d'aparença freda, descriuen el drama: "Baix Segura. Albatera. Ballesta Martínez, Antoni,

11.12.10. St. XI-B 87328 27.1.41 M 5827 29.3.41 G 11181 †3.9.42 G". És a dir: Antoni Ballesta Martínez, nascut l'11 de desembre del 1910 a Albaterra, comarca del Baix Segura; procedent de l'*stalag* (camp de presoners) XI-B, on tenia el número 87328; fou traslladat el 27 de gener del 1941 a Mauthausen, amb el número 5827 i, d'allà, a Gussen (*kommando* de Mauthausen), el 29 de març del mateix 1941, amb el número 11181. Va morir a Gussen el 3 de setembre del 1942.

Antoni Ballesta arronsa les espatlles, quan algú li recorda que el seu nom és en aquella llista. Les dades oficials el donen per mort i ell manté l'esperit i el cervell tan lúcids, a noranta-set anys, que veure'l i escoltar-lo fa estremir. Es mira els visitants amb voluntat de benvinguda i explica que, com poden comprovar, continua ben viu. Però no riu, quan fa notar l'evidència. Ell és viu i uns altres no. Tampoc Rafael Millà, amb qui es va intercanviar el nom, fa tants anys, en un d'aquells camps terribles; l'home que van assassinar un 3 de setembre. Qui gosaria riure, per tant?

Treball, amor i guerra. La vida d'Antoni Ballesta té una seqüència que, d'entrada, difereix ben poc de tants i tants infants nascuts en famílies treballadores, a la primeria del segle XX: fill de pares guardabarreres, va créixer arran de les vies del tren, seguint el períple dels destins paterns, amb la memòria dels llums d'oli encesos, de nits, perquè el maquinista compregués que tenia via lliure; va començar a treballar a poc més de vuit anys perquè, essent onze germans ("però en van morir tres, de malalties infantils"), "calia guanyar-se el pa". A més, hi havia el cas del germà gran, "que va tenir meningitis i va perdre una mica la raó". I Antoni, que recorda haver anat a escola dos hiverns (i la vara de pegar del mestre, també), va treballar a les filatures de Crevillent, en una fàbrica de xocolata prop d'Elx, a la Cros d'Alacant, embalat productes químics, i a l'estació del ferrocarril, carregant sacs i caixes i tot allò que convingués.

Quan va tenir "l'edat militar" se'l van emportar al Marroc. I explica Antoni Ballesta que a la mili s'ho va passar molt bé: "És potser el millor any de la meua vida, des de tots els punts de vis-

Què en sabem, de Rafael Millà?

Rafael Millà, ens conta Antoni Ballesta, era fill del qui fou alcalde d'Alacant durant la guerra, Rafael Millà Santos. El pare de Rafael havia estat fundador del PCE a Alacant i tingué un paper destacat contra la revolució militar del juliol de 1936, primer com a membre del comitè provincial del Front Popular d'Alacant i, després, com a president del consell municipal, entre el setembre de 1936 i el maig de 1937. Millà Santos s'embarcà en l'Stanbrook cap a l'exili des del port d'Alacant el març de 1939, primer a Alger i després a l'URSS. Morí cec en una residència d'ancians a Ivanovo sense tenir notícies del fill. El fill era un combatent republicà anònim, que s'exilià des del Principat i que mai no aconseguí la rellevància del pare. Morí a Gussen el 3 de setembre de 1942 sota el nom d'Antoni Ballesta.

*Josep Miquel Santacreu
Universitat d'Alacant*

ta." I si algú se n'estranya, ell s'explica: tenia llibertat, estava sol... ("és que a casa érem tants...!") i hi va "aprendre molt". Aquesta, de fet, ha estat una obsessió tot al llarg de la seua intensa vida: la fam de coneixements. Després, per exemple, caminant pels pobles d'Extremadura o Castella com a membre de la Guardia Nacional Republicana (el nom que va rebre la Guàrdia Civil a la part no revoltada de l'estat espanyol), mai no es va estar de preguntar "com vivien, com era la vida allà, abans...". I ho explica: "Jo no he fet res més que aprendre coses, a la guerra. Algunes de desagradables, però no totes." Antoni tenia facilitat per a fer amics i en aquest do, probablement, rau una de les claus de la seua supervivència.

Enmig de la guerra, el 1937, Antoni Ballesta es va casar. Amb Maria Iborra -Marieta o Maruja, també. Van estar junts un temps a Navalmorales (Toledo) i després ella se'n va tornar a Alacant.

A Antoni el van destinar a Barcelona, on va dur a terme tasques de vigilància ("de coses militars -especifica-, jo en feia poques"). I ja no es van tornar a veure mai més.

A la línia Maginot. El 10 de febrer de 1939 va travessar la ratlla per la Cerdanya. "Ens van dir: prepareu-vos, que ens n'anem. I ja va estar." Van anar resseguint el Segre i la carretera, caminant de nit i dormint de dia, arrecerats com podien dels bombardeigs. No s'està de reconèixer que va passar por, "com a tota la guerra". "Però -hi afegix tot seguit- la por després s'oblida."

En passar la frontera per la Guingueta, els van desarmar. I va començar el segon períple. El més trist.

El van recloure, d'entrada, al camp de Setfont, al Llenguadoc. Antoni Ballesta en recorda l'espai desolat, el fanguissar, la construcció de les barraques que els van donar "una vida una mica normal", el menjar que preparava a "Paco el barber" -un amic del seu germà i "l'únic que tenia diners, allà"- i, malgrat tot, potser perquè "l'home s'acostuma de seguida a la desgràcia, encara que sembla impossible", la dèria d'aprofitar el temps i "adquirir un coneixement": "Hi havia un noi català que ens ensenyava idiomes, en grups de vuit o deu. Amb una pedra que marcava i feia de guix, jo hi vaig aprendre francès."

D'aquesta manera, quan se'l van endur cap a la línia Maginot -el sistema de fortificacions construït a la frontera entre l'estat francès i l'alemany-, explica Antoni Ballesta, no sense un pic d'orgull, "ja era intèrpret".

I allà -a més de traduir tot allò que calgués per als companys- va fer de paleta, construï trinxeres i casamates (petites fortificacions blindades pensades sobretot per a protegir-hi l'armament pesant), posà filferades... tot "el que ens manaven de fer".

Tal com explica Josep Miquel Santacreu, professor d'Història Contemporània de la Universitat d'Alacant -l'investigador que ha tret a la llum el cas d'Antoni Ballesta i Rafael Millà-, el govern francès va utilitzar els exiliats provinents de l'estat espanyol "com a mà d'obra mitjançant contractes individuals i col·lectius o com a combatents per a l'exèrcit francès. Immediatament es van perfilar tres possibilitats d'eixir

Algunes notes que Antoni Ballesta va poder enviar a la família des de Mauthausen, amb el nom de Rafael Millà (per bé que de vegades encara signava amb el seu nom veritable).

dels camps: una era allistar-se a la Legió Estrangera —els que eren als camps d'Alger—; una altra, enrolar-se als batallons de marxa; i la tercera, ingressar a les Companyies de Treballadors Estrangers”. Aquesta va ser l’opció —que és una manera de dir: l’alternativa era tornar a l’estat espanyol dominat per Franco— d’Antoni Ballesta. I es va integrar en una de les setanta-sis companyies que, tal com especifica Santacreu, estaven en actiu el 15 de desembre del 1939: “mà d’obra imprescindible per a la guerra atesa la seua experiència prèvia en aquest tipus de feines”. La guerra del 36-39 ja s’havia acabat. Encara els havia de tocar suportar les conseqüències de la següent. Molts ja no se’n van sortir.

Quanta, quanta guerra. “Els alemanys entraren a França i ens van capturar.” Antoni resumeix escaridament el pas següent en la seua captivitat. El fil de la memòria zigzagueja pels seus propis viarans i no li acaba de fer el pes, tampoc, l’exposició.

El cas és que els alemanys entraven a l’estat francès entre el 5 i el 22 de juny del 1940; que el 14 de juny, quatre dies després de l’entrada d’Itàlia al conflicte, es trencava la línia Maginot; i que Antoni Ballesta, juntament amb un grup de companys que hi havien treballat, passaven la frontera Suïssa; però que eren retornats poc després a l’estat francès ja ocupat: “ens van dir que nosaltres no ens hi podíem estar, allà, que ens en tornàrem cap a fora. I ho vam fer”, relata Ballesta, senzillament. I continua: “I vam anar a parar a Belfort”.

Els hi van dur els alemanys. Ells, en tornar de Suïssa, s’estaven en una gran-

ja i tres nois van decidir fer via pel seu compte, per la carretera. “Els sentinelles els van preguntar on anaven i ells els van dir, tranquil·lament: ‘Cap a París.’ ‘I els vostres companys?’ ‘Allà.’” Ni de bon tros no s’esperaven allò que seguí. Els alemanys ja havien entrat. La guerra ja s’havia acabat, no?

“Van venir amb un camió, ens hi van carregar i ens van portar a Belfort, a una caserna.”

‘Zweiundvierzig siebzig’. Antoni Ballesta repeteix la xifra d’esme, gairebé sense pensar-hi. Quan mostra la mena de postaletes que va poder trametre als de casa, des del camp de concentració alemany de Mauthausen, apunta de seguida: “Ha reparat vostè en el numeret? Quaranta-dos setanta. Aquest era el meu. El portàvem ací [i s’assenyala el pit]. ‘Zweiundvierzig siebzig.’ S’havia de dir així. I compte que el sentiren i el compregueren. Si no, era una pluja de colps de goma que et queia pertot arreu. Sempre hi havia gent amb aquelles gomes a la mà i els

JORGE CENCILLO

colps venien de seguida. Era una cosa terrible.”

És el número que li van posar a Mauthausen: 4270. I que no coincideix amb el que consta als arxius: 5827. Perquè, a Mauthausen, Antoni hi va entrar amb el nom d'una altra persona. I amb el seu número, també. Per als arxius oficials, el nom d'Antoni Ballesta va morir amb qui el duia aleshores, el jove alacantí Rafael Millà.

Tot va passar en una seqüència casual: eren en aquella caserna de Belfort i semblava que els havien de dur a Alemanya. “I allà em vaig trobar amb aquest noi, que era d'ací, d'Alacant. I li vaig dir: ‘Tu et voldries quedar i jo me n'aniria en el teu lloc?’ I em va dir que bé, que d'acord”. Res no era ni millor ni pitjor. Només que Antoni tenia un amic (“i això era molt gran, molt important, en aquelles circumstàncies”), un noi de Huelva, i va fer per manera de poder continuar amb ell. S'emportaven l'amic. Si cridaven Antoni Ballesta per anar-se'n hi també, cap problema. Si en comptes d'ell, cridaven Rafael Millà, tampoc: es presentava ell en el seu lloc, amb el seu número. S'havien dit els noms dels pares respectius i quatre dades, per si hi havia més preguntes. I així van fer el fet. Van cridar en Rafael. I s'hi va presentar l'Antoni. “42-70, em cridaven. I jo responia. Vaig tenir la sort de no enganyar-me mai. Ni jo ni els meus amics, que sabien que m'havia canviat el nom.” Poc temps després d'arribar a Mauthausen, recorda, “em van dir: ‘Felet, saps que el teu amic és mort?’” I així va tenir notícia

del destí del veritable Rafael Millà. I continua, encara: “Allà, quan et deien que un amic o un germà o algú que coneixies havia desaparegut, pensaves: ‘A la propera em toca a mi.’”

L'horror. “El que em va sacsejar de veritat va ser el vestit amb ratlles.” És concís, l'Antoni, en el relat de les seues impressions primeres en arribar a Mauthausen. I en el de les segones també. Considera que “són coses molt difícils

“Allà, quan et deien que un amic havia desaparegut, pensaves: ‘A la propera em toca a mi’”

d'explicar” i, sobretot, que els altres, els qui les escoltin, “no comprendran res: és impossible de traduir la idea del que va passar allà dins. No es pot. No es pot.” I deu tenir raó.

Tanmateix, també troba important que se sàpiga l'horror, i alça els braços per representar aquella “espècie de piles rodones, grans” on posaven els presos. “I obrien l'aigua gelada i, si quan havien acabat d'omplir el dipòsit no eren tots morts, els pegaven amb pics, amb bastons: els havien de matar i no im-

portava com. És el més cruel que vaig veure allà.” I reproduceix el soroll de la mena de sandàlies que calçaven –sola de fusta, bastiment paupèrrim–: “quan corriem o anaves de pressa, senties allò: clac-clac-clac-clac...!”; i explica que ell va tenir la sort de treballar de paleta i en una fàbrica, després, de mecànic (“això em va salvar”). I que va “aprendre a tenir menys riscos”; i raona, per exemple, que era important col·locar-se al mig de les fileres, a les formacions contínues i obligades, perquè “als costats era on ploviem més cops”; i evoca encara aquells panets que hi havia a l'aparador d'un forn i que els presoners veien cada dia, camí de la fàbrica, “blancs, rodons, com una mantegada”; i els civils, també: “Caminàvem formats pel mig del carrer i ells s'arrambaven així a la vorera, arran de paret. No érem res ni ningú, nosaltres. Res ni ningú. Per això et dic que són coses molt difícils d'explicar.”

Viu. A sa casa, a Alacant, l'havien donat per mort. Va acabar la guerra. Els presoners dels camps de concentració i d'extermini van ser alliberats. Ell va sortir de Mauthausen el 5 de maig del 1945 (“amb 42 quilos de pes i amnèsia”, apunta la germana). El van repatriar a l'estat francès. Va trigar un mes a arribar a París. Al cap d'un temps, la família va rebre una carta oficial explicant-los que hi havia hagut un error i que Antoni Ballesta era viu. L'alegria fou immensa, però no els va traure la por de sobre. Vivien tenallats pel sisè “ano de la victòria”: el germà, el fill, no podia tornar. S'anava instal·lant a l'estat francès, a la Xampanya. Hi havia fet amics. Trobava gent que l'ajudava (“un català, sobretot, un home de Sant Feliu de Guíxols, i la seua esposa, que era belga”, recorda). Però la dona, Maria, no se n'hi va voler anar. Ell li va escriure. Ella, no. El 1959 Antoni es va estar un mes a Alacant. No es van veure. Anys més tard, a començament dels vuitanta, li va deixar, un matí, flors a la tomba.

Antoni Ballesta va tornar a Mauthausen amb la seua segona muller, Marta. I diu que encara hi ha “dues columnes que hi havia fet jo, d'un granit gris, molt dur. Els caps venien a veure'm treballar i trobaven que era bon obrer. Bastonades de menys per a mi”.

Núria Cadenes